

Pētījuma „Latvijas jauniešu priekšstati par kultūras kanonu” rezultātu apkopojums

Projekta „Latvijas kultūras kanons” ietvaros Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras socioloģijas un menedžmenta katedras docētāji un studējošie laikā no 2008. gada septembra līdz 2009. gada janvārim veica pētījumu „Latvijas jauniešu priekšstati par kultūras kanonu”.

Viena no kultūras kanona funkcijām ir izglītojošā, tādēļ svarīgs ir jautājums par Latvijas skolu un studējošās jaunatnes attieksmi pret Latvijas kultūras sasniegumiem gan zināšanu, gan vērtību aspektā. Īpašu interesi par jauniešu viedokli kultūras kanona sakarā paredz fakts, ka kultūras kanona nozaru eksperti atlasīja vērtības, kas atspoguļo katras nozares profesionāļu spriedumu kā pamatu atlasei, turklāt eksperti pārstāv ne tikai īpašu izglītību un pieredzi guvušās sabiedrības daļas skatījumu uz vērtībām, bet arī noteiktas paaudzes priekšstatus – vidējās un vecākās. Iepretim tam tika iegūts ikdienas pieredzē balstīts, jaunās paaudzes viedoklis par kultūras kanona eventūralajām vērtībām.

Pētījuma mērķis bija noskaidrot Latvijas jauniešu priekšstatus par nozīmīgākajiem sasniegumiem Latvijas kultūrā, par Latvijas kultūras vērtībām un salīdzināt šos priekšstatus ar kultūras kanona 7 nozaru ekspertu grupu viedokļiem – kā Latvijas jaunieši raksturo ekspertu nosauktās vērtības katrā nozarē, kāds ir viņu informētības un zināšanu līmenis par vērtībām, kas aktualizētas ekspertu veidotajos sarakstos, kāds ir jauniešu vērtējums un atbalsts šādu vērtību atbilstībai kultūras kanona statusam un ko paši jaunieši nosauc kā Latvijas kultūras kanonam atbilstošu vērtību katrā no 7 kultūras nozarēm.

Pētījumā vienlaicīgi tika vākti gan kvalitatīvie (izmantojot fokusgrupu diskusiju metodi), gan kvantitatīvie dati (izmantojot anketēšanas metodi). Kopumā aptaujāti vairāk kā 750 jaunieši.

Galvenie pētījuma secinājumi liecina, ka jaunieši atzīst, ka Latvijai ir savas specifiskas kultūras vērtības, taču nespēj nosaukt īpaši plašu šādu vērtību kopu. Tiek nosaukti Dziesmu svētki, tautas dziesmas, Līgo svētki, Mārtiņdiena, Ziemassvētki, Brīvības piemineklis, valoda. Ir visai neliels apzināto kopējo specifisko vērtību klāsts, kas liek pievērst uzmanību Latvijas kultūras identitātes jautājumam jauniešu subkultūrā. Jauniešiem ir zema informētības pakāpe par tām vērtību kopām, kuras kanona nozaru eksperti identificējuši kā eventūali iekļaujamas kultūras nozaru kanona vērtību sarakstos. Respondentiem bija ļoti atšķirīgs zināšanu līmenis. Vislabāk pārzinātas ir vērtības tautas tradīciju jomā un literatūrā; visvājākās zināšanas tiek apliecinātas vizuālās mākslas nozarē, maz jauniešiem pazīstamu vērtību arī kino un skatuves mākslas nozarē.

Jāuzsver, ka jaunieši paši apzinās un atzīst Latvijas nacionālo kultūras vērtību apdraudējuma pastāvēšanu mūsdienu sabiedrībā. Kā vienu no iemesliem, kas liek Latvijas iedzīvotājiem saglabāt vērtības, jaunieši min vēlmi saglabāt specifisko laikā, kad sabiedrībā dominē globalizācijas radītā Rietumu kultūras vienādošanās tendence. Jaunieši mēģināja arī formulēt viedokli jautājumā par to, kas traucē Latvijas sabiedrības daļai saglabāt vērtības, norādot, ka tā ir „steidzīgā, rūpju pilnā un

nogurdinošā ikdienu, nav informācijas par tradīcijām, parašām un rituāliem, intereses vērsta citur”. Kā vēl viens no iemesliem, kāpēc neizdodas saglabāt vērtības, tiek minēts padomju laika posms Latvijas vēsturē, kas atstājis ietekmi uz iepriekšējo un šodienas paaudžu vērtību sistēmu.

Taču viedokļi dalās jautājumā par to, vai šīs vērtības pastāvēs, vai tās tiks pārmantotas nākamajās paaudzēs. Daļa dalībnieku uzskata, ka ir grūtības saglabāt kultūras vērtības, jo tradīcijas tiek izkropļotas un komercializētas. Dalībnieku izteikumos jūtama nostaļģija pēc tradīciju autentiskuma, taču tie kritizē arī centienus mākslīgi, demagoģiskā ceļā saglabāt kādas vērtības. Runājot par to, kas ir tās vērtības, ko latvieši cenšas saglabāt vismērķtiecīgāk, tiek minēta latviešu valoda un Dziesmu svētki.

Aptaujas norises laikā plašākai sabiedrībai nebija informācijas par kultūras kanona projektu, tāpēc gan kvantitatīvās aptaujas gan grupu diskusiju ietvaros tika skaidrota arī jauniešu attieksme pret kultūras kanona izveides ideju. Studentu anketēšanas rezultāti liecina, ka 88% respondentu uzskata, ka Latvijai savs kultūras kanons ir noteikti vajadzīgs (50,7%) vai drīzāk ir vajadzīgs (37,3%). Studenti aptaujā norādīja arī viņuprāt galvenos iemeslus, kāpēc Latvijai būtu nepieciešams kultūras kanons.

- 1/3 daļa studentu jeb 32,80% no respondentu skaita uzskata, ka kanons nepieciešams, lai neaizmirstu Latvijas kultūras vērtības,
- 21,20% – uzskata, ka kanons nepieciešams, lai apzinātos, ar ko Latvijas kultūra atšķiras no citām kultūrām,
- 19,60% – uzskata, ka kanons nepieciešams, lai palīdzētu ārzemniekiem iepazīt Latvijas kultūras mantojumu
- 15,20% – uzskata, ka kanons nepieciešams, lai izvērtētu, kas Latvijas kultūrā ir nozīmīgākais

Diskusiju grupu dalībnieku izskanēja gan viedoklis, ka „kanons palīdzētu mums pašiem saprast mūsu vērtības un veidot arī valsts identitāti”, gan viedoklis, ka „šāds kanonizēto vērtību saraksts vienmēr būs subjektīvs un tam ir konfliktējošs gars”.

Lielākajā daļā gadījumu diskusiju gaitā studenti lika akcentu uz to, ka kanona vērtībām jābūt asociatīvi saistītām ar Latvijas vēsturē nozīmīgiem posmiem un Latvijas iedzīvotāju dzīves veida specifiku. Respondenti gan atzina, ka Latvijas iedzīvotāju dzīves veids mūsdienās ir ļoti atšķirīgs dažādu teritoriju, vecumu, izglītības līmeņu un interešu aspektā, tāpēc, ticams, ka atšķirsies arī iedzīvotāju priekšstati par to, vai kanonā iekļauts atbilstošs vērtību kopums.

Latvijas jauniešu priekšstati par kultūras kanonu

(KVALITATĪVIE DATI)

Fokusgrupu izlase tika veidota ar mērķi izziņāt maksimāli daudzveidīgu jauniešu grupu viedokļus pētāmajos jautājumos, par atšķirīguma kritēriju izvēloties jauniešu intereses kultūras jomā. Tika veidotas 10 fokusgrupas, kur katra grupa aptvēra 6–10 dalībniekus – jauniešus vecumā no 17–25 gadiem.

Tika rekrutētas 5 skolu jaunatnes (12. klašu skolēni) grupas, 4 studējošo (3., 4. kurss) jauniešu grupas un 1 algoto darbu strādājošo (nestudējošo) jauniešu grupa.

6 fokusgrupas tika rekrutētas Rīgā, pa vienai – Zemgalē (Jelgava), Kurzemē (Saldus), Latgalē (Daugavpilī) un Vidzemē (Valmierā).

9 fokusgrupu dalībnieku saziņas valoda un tautība bija latviešu, 1 fokusgrupas dalībnieku saziņas valoda un tautība bija krievu.

Tika veidotas 2 specifiskās grupas: viena skolnieki ne – latvieši, otra – Latvijas Kultūras akadēmijas studenti KSM apakšprogrammā, kuri bija informēti par projektu Kultūras kanons.

Diskusijas gaitā dalībnieki tika iepazīstināti ar ekspertu nosauktajām vērtībām (katrs dalībnieks aplūkoja ekspertu izveidotos vērtību sarakstus) katrā konkrētajā nozarē un jaunieši identificēja vērtības, kuras uzskatīja par zināmām. Par tām vērtībām, kuras kā zināmas norādīja 3 vai vairāk grupas dalībnieki, tika diskutēts plašāk, noskaidrojot grupas attieksmi pret ekspertu vērtību, kā arī pieņēmumus par nepieciešamību to iekļaut vai neiekļaut kanonā.

ARHITEKTŪRA UN DIZAINS

No 21 ekspertu nosauktajām vērtībām arhitektūras nozarē, par diskusiju priekšmetu kļuva 8 (kuras, kā zināmas norādīja 3 vai vairāk cilvēku grupā): Āraišu ezerpils; latviešu viensēta un tās elementi; Cēsu ordeņa pils, Vecrīgas siluets; Rundāles pils; Rīgas 1. slimnīcas ēku ansamblis / R. Šmēlings; Dzintaru koncertzāle; Dailes teātris.

Kopumā debatēm par arhitektūras jomas vērtībām raksturīga mērķauditorijas neizpratne par to, kādi ir bijuši ekspertu apsvērumi katras konkrētas vērtības izvēles gadījumā.

Vairākās fokusa grupās dominē atziņa, ka šī joma ir vāji pārzināta, jo, vairāki arhitektoniski interesanti objekti, kaut arī kādreiz redzēti, tomēr atmiņā nav palikuši. Uzmanība tiek koncentrēta uz tiem objektiem, kuri redzami ikdienā. Izņēmums ir Āraišu ezerpils, kurai papildus vērtību piešķir tās radīšanas laiks un saikne ar latvisko dzīvesveidu noteiktajā laikmetā.

No respondentiem zināmajām arhitektūras vērtībām, nepārprotams atbalsts tiek pausts Āraišu ezerpils, latviešu viensētas, Cēsu ordeņa pils un Rundāles pils iekļaušanai kanonā.

Šaubas un zināma neizpratne tiek pausta un izraisās debates par to, vai Dzintaru koncertzāle un Dailes teātra ēka būtu jāiekļauj kanonā, jo diskusijas dalībnieku viedokļi dalījās jautājumā par argumentiem, kas varētu likt šos objektus kanonizēt. Tiek izteikti vairāki iebildumi, kas apšaubā šo objektu atbilstību kanona vērtībai, piemēram, šie objekti nesatur nekādu Latvijas kultūras vēsturei specifisku un nozīmīgu raksturojumu.

„...Man likās jocīgi, ka bija iekļauta Dzintaru koncertzāle, jo tas nav nekas tāds ļoti... latvisks. Man tas vairāk saistās ar tiem pasākumiem, kas tur notiek, piemēram, „Jauno vilni”..”.

Īpaši pretrunīgas debates diskusijas dalībniekos radīja ekspertu nosauktā vērtība Vecrīgas siluets. Tika debatēts gan par to, kas tieši tiek saprasts ar Vecrīgas siluetu, gan arī par to, kādas asociācijas rodas šis vērtības kontekstā? No vienas puses, tiek atzīts, ka visos tūrisma informatīvajos un mārketinga materiālos izmantotā vēsturiskā Rīgas silueta līnija ir neapstrīdami nozīmīgs Rīgas pilsētas simbols un zīmols, taču respondentiem nebija vienotas izpratnes par to, kas tieši tiek saprasts ar jēdzienu siluets – par kuru ēku kompleksu un kuru laikmetu šeit ir runa? Daudz kritikas tika vērsts pret to, kas pašreiz notiek Vecrīgā un diskusijas gars liecināja, ka šodienas Vecrīgā dominējošās izklaides industrijas izpausmes (azartspēļu un seksuālo pakalpojumu piedāvājums, tūristu nepiedienīgā uzvedība), kā arī respondentu – prāt, vēsturiskajam Vecrīgas centram nepiemērotā mūsdienu apbūve, veido bāzi negatīvām asociācijām par jēdzieniem Vecrīga un arī Vecrīgas siluets.

Dizaina jomā tiek debatēts par tādām ekspertu nosauktajām vērtībām kā VEF fotoaparāts MINOX, VEF radioaparāts SPĪDOLA, Mopēdu Rīga 12, Latvijas naudu.

Par šīm vērtībām respondenti nedaudz diskutēja, taču dominēja viedoklis, ka tās visas atbilst kanona statusam.

„...Ieviesīs eiro, lats izzudīs no aprites. Bet tomēr pasaulē tā ir atzīta kā viena no skaistākajām naudām, tādēļ vajadzētu to iekļaut kanonā. ...”

MŪZIKA

No 30 tobrīd (vēlāk saraksts tika papildināts ar vēl 2 vērtībām LNO un Rīgas Doma ērģeles) ekspertu nosauktajām vērtībām mūzikas nozarē, par diskusiju priekšmetu lielākajā daļā grupu kļuva 8 (kā zināmas norādīja 3 vai vairāk cilvēku grupā). Tās bija: Mārtiņš Brauns (1951). Saule, Pērkons, Daugava jauktam /korim (1988); Emīls Dārziņš (1875–1910). Melanholiskais valsis/ simfoniskam orķestrim (1904); Lūcija Garūta (1902–1977). Dievs, Tava zeme deg/ kantāte tenoram, baritonam, korim un ērģelēm (1943), Andreja Eglīša teksts; Andrejs Jurjāns (1856–1922). Pūt, vējiņi/ dziesma jauktam korim (1884); Zigmars Liepiņš (1952). Lāčplēsis/ rokopera (1988); Jānis Mediņš (1890–1966). Uguns un nakts/opera (1913–1919); Raimonds Pauls

(1936). Dziesmas; Jāzeps Vītols (1863-1948). Gaismas pils/ balāde jauktam korim (1899), Ausekļa vārdi.

Kaut arī šīs jomas eksperti izvirzīja sev uzdevumu veidot pārskatu par zināmākajām vērtībām šajā jomā, akcentējot nozares daudzveidību, tomēr dominējošā fokusgrupu dalībnieku daļa kā zināmas atzina tikai nepilnu 1/3 daļu no nosauktajām vērtībām. Diskusijā daudz uzmanības tika veltīts jautājumam vai kanonizēt populāro un to, ko pazīst plaša sabiedrības daļa, vai to, kam raksturīga izcilība no muzikālā viedokļa, vai kaut ko tādu, kam piemīt papildus nozīme un jēga.

Paši fokusgrupu dalībnieki, runājot par saviem priekšstatiem mūzikas vērtību jomā, kā būtiskus argumentus vērtību izvēlē izmanto sekojošas kvalitātes – tā saistība ar Latvijas vēsturi, patriotisma tēmu; fakts, ka darbs pārdzīvojis laikmetus un ir zināms plašai sabiedrībai; rodas emocionāls pacēlums, kad klausās; tas ir populārs jebkurā Latvijas iedzīvotāju grupā. Par mūzikas nozares vērtību saikni ar patriotismu un nācijas vienotības sekmēšanu runāja vairāki respondenti:

„...„Dievs, tava zeme deg”, „Gaismas pils” – latviešu tautai tā ir vērsture, tas nav tikai kaut kas no mūzikas, tas ietver sevī vairāk, tas ir saistīts ar mūsu latvietību

Vispārliciecināmo atbalstu iekļaušanai kanonā guva sekojošas ekspertu nosauktās vērtības:

- Mārtiņš Brauns (1951). Saule, Pērkons, Daugava jauktam /korim (1988)
- Jāzeps Vītols (1863–1948). Gaismas pils/ balāde jauktam korim (1899), Ausekļa vārdi
- Emīls Dārziņš (1875–1910). Melanholiskais valsis/ simfoniskam orķestrim (1904)
- Andrejs Jurjāns (1856–1922). Pūt, vējiņi/ dziesma jauktam korim (1884)
- Raimonds Pauls (1936). Dziesmas

Īpašu atbalstu guva M. Brauna Saule, Pērkons, Daugava, jo tā atzīta kā īpaša vērtība tieši jauniešu auditorijā.

„.. tā ir viena no tām retajām, ko jaunieši tiešām zina. Tiešām ļoti daudz zina, aiziet vienalga kur un var nodziedāt..”

Plašāka rakstura diskusijas raisījās apspriežot Raimonda Paula daiļrades atbilstību kanona vērtībām, jo diskusiju dalībnieki, apspriežot tieši R. Paula ieguldījumu mūzikas nozarē, īpašu uzmanību pievērta jautājumam par to, kāda rakstura kultūras produktu mēs iekļaujam kanonā – to, kas ir populārs tautā, pazīstams un visu paaudžu atzīts, vai atbilstīgu akadēmiskās mūzikas mākslinieciskajām kvalitātēm.

„...Tas man liekas tāds punkts, kas papildinātu kanonu, lai viss neliktos tur tik drūmi. Jo, ja visi tie 30 būs tādi svinīgi kā „Saule.Pērkons.Daugava”... Vajag arī kaut ko tādu jestrāku, Paulam ir tādas dancājamās dziesmas..”

Diskusiju dalībnieki sniedza diezgan plašu piedāvājumu, ko vajadzētu iekļaut kanonā, ja kanonu veido ar mērķi sniegt pārskatu jeb ilustrāciju katram laikmetam, katras

paaudzes iecienītākajai mūzikai: Imanta Kalniņa daiļradi kopumā; Prāta Vētru un Renāru Kauperu, Aināru Mielavu, Lauri Reiniku, Līvu dziesmu Dzimtā valoda.

SKATUVES MĀKSLA

No 35 ekspertu nosauktajām vērtībām skatuves mākslas nozarē, par diskusiju priekšmetu lielākajā daļā grupu kļuva 10 (kā zināmas norādīja 3 vai vairāk cilvēku grupā). Tās bija: R. Blaumanis „Pazudušais dēls”; R. Blaumanis „Skroderdienas Silmačos”; A. Brigadere „Sprīdītis”; Rainis „Pūt, vējiņi!”; V. Šekspīrs „Hamlets”; V. Šekspīrs „Romeo un Džuljeta”; M. Tvens „Princis un ubaga zēns”; A. Lindgrēna „Brālītis un Karlsons, kas dzīvo uz jumta”; R. Blaumanis „Velniņi”; M. Zālīte, J. Lūsēns „Kaupēn, mans mīlais!”.

Skatuves mākslas nozares specifika rada grūtības precīzi identificēt kanonizējamās vērtības vienību. Kas tiks kanonizēts? – konkrēts iestudējums? dramaturģiskais materiāls? aktiera vai aktieru ansambļa veikums? režisoru veikums? – kāda konkrēta laikmeta robežās? Nereti atšķirīgu māksliniecisku kvalitāti satur viena un tā paša iestudējuma vai aktieru ansambļa veikums dažādās dienās notikušās izrādēs. Nozares „produktam” ir specifiski sasniedzamības nosacījumi, kurus būtiski ietekmē laika robežas. Vienas izrādes vērtība, kas konstituējas pašas izrādes laikā, iespējams transformējas, izrādei beidzoties. Arī atsevišķi fokusgrupu dalībnieki pauda pārliecību, ka šo kultūras nozari grūti vērtēt kanona izveides kontekstā. Teātris visā kopumā ir nefiksējama mirkļa māksla. Tātad viņu vispār nevar iekļaut kanonā, jo viņa nav izvērtējama. Vai arī jābūt ļoti precīziem kritērijiem.

„...mēs varam atsevišķi apskatīt scenogrāfiju, atsevišķi pašu literāro darbu, atsevišķi aktierspēļu ieguldījumu, atsevišķi režisoru. Bet paņemt visu kopumā, mēs vienkārši nevaram novērtēt..”

Kā jau minēts, nozīmīgs grupu diskusiju dalībnieku skaits kā zināmas fiksēja 10 no ekspertu nosauktajām nozares vērtībām. Taču – diskusijas gaitā atklājās, ka vairumā gadījumu respondenti gan atzīmējuši kā zināmas konkrētas izrādes, kaut patiesībā nav redzējuši vis kanona sarakstā fiksēto izrādi, taču tiem pazīstams ir atbilstošais literārais darbs (R. Blaumaņa Velniņi, A. Brigaderes Sprīdītis u. c.) vai sižeta fabula, kas ir pamatā izrādei (Šekspīrs Romeo un Džuljeta, Rainis Pūt vējiņi u. c.) vai arī izrāde ar tādu pašu nosaukumu, kas atrodas pašreiz kāda teātra repertuārā (M. Tvens „Princis un ubaga zēns” – kanonizēts 1968. gada iestudējums Liepājas teātrī, zināms pašreiz repertuārā esošais iestudējums Nacionālajā teātrī.). Bija iespējams konstatēt, ka respondenti patiesībā izrādi nav redzējuši. Reāli debašu saturs koncentrējās ap izrādes pamatā esošo literāro darbu, tēliem, kas tajā darbojas vai to pašu dramaturģisko materiālu mūsdienu iestudējumā.

Vērtējot konkrētu izrāžu atbilstību to iekļaušanai nozares kanona sarakstā, grupas meklē kritērijus pēc kuriem varētu atlasīt vērtības, kaut arī paši dalībnieki ir ar ļoti zemu pieredzes kvalitāti šajā kultūras nozarē. Tiek pausts viedoklis, ka izrādei jāatspoguļo latviskums, ar to saprotot konkrētus vēsturiskus notikumus, kas bijuši nozīmīgi Latvijas vēsturē, dzīvesveidu, tradīcijas. Vairākās grupās kritiski reaģē to

skatuves mākslas vērtību kanonizēšanu, kam pamatā ne-latviešu autoru dramaturģiskais materiāls.

„...man liekas, ka te ir ļoti daudz labas izrādes, piemēram, Šekspīra „Hamlets” un tā tālāk, bet es kaut kā negribētu viņas iekļaut tieši Latvijas kanonā, jo tas, jo gribās tieši latviešu autorus. Man liekas, ka tās ārzemju izrādes neatspoguļo mūsu kultūras vērtības..”

Nereti jauniešu skatījumā skatuves māksla tiek uztverta tikai kā literatūras jeb drukātā teksta vizualizācija un palīgs apgūt obligāto literatūru.

No ekspertu konkrēti nosauktajām tikai A. Lindgrēnas „Brālītis un Karlsons, kas dzīvo uz jumta” bija redzēta kādā no atkārtotajiem TV ierakstiem. Lielākā daļa respondentu pauda atbalstu šīs izrādes iekļaušanai kanonā, argumentējot to ar šajā izrādē valdošo mīlestības, labsirdības un sirsnības garu, kā arī jaukām bērniības atmiņām.

Īpaša nozīme arī Latvijas jauniešu auditorijā ir R. Blaumaņa „Skroderdienām Silmačos”. Kā vērtība gan netiek aplūkota konkrēta izrāde, iestudējums jeb aktieru darbs, bet pats iestudējums kā kultūras artefakts – tā sižetiskā saikne ar latviešiem nozīmīgajiem Līgo svētkiem, tā iestudējumi un uzvedumi amatieru teātros, tā rituālizācija, atkārtojot katra gada jūnijā.

Jauniešu attieksme pret Skatuves mākslas nozares vērtībām ir balstīta ļoti zemā informētībā par nozares specifiskajām mākslinieciskajām kvalitātēm un paši jaunieši apzinās, ka vāji pārzina šo jomu, turklāt, atklāti atzīst, ka šīs jomas pamatauditorija ir vidējā un vecākā paaudze.

KINO

No 30 ekspertu nosauktajām vērtībām kino nozarē, par diskusiju priekšmetu kļuva 7 (šīs vērtības kā zināmas norādīja 3 vai vairāk cilvēku grupā). Tās bija: „Lāčplēsis” (1930, A. Rusteikis); „Zvejnieka dēls” (1939, V. Lapenieks); „Purva bridējs” (1966, L. Leimanis); „Nāves ēnā” (1971, G. Piesis); „Ceplis” (1972, R. Kalniņš); „Mans draugs – nenopietns cilvēks” (1975, J. Streičs); „Limuzīns Jāņu nakts krāsā” (1981, J. Streičs).

Diskusiju dalībnieki kopumā uzrādīja ļoti zemu informētības līmeni gan par kino filmām kopumā, gan aktieriem un režisoriem. Ļoti nelielu skaitu filmas jaunieši uzrāda kā redzētas, taču, nereti arī tad, kad filma tiek raksturota, no izteikumu konteksta ir saprotams, ka respondents runā nevis par filmu, bet literatūras avotu, kam ir analogs nosaukums. Piemēram, runājot par filmām „Zvejnieka dēls”, „Nāves ēnā”, „Purva bridējs” – nereti jūtams, ka runāts tiek nevis par filmu, bet atbilstošā literārā darba sižetu.

Respondenti atzīst, ka kino nozares vērtību sarakstā ir tik daudz nepazīstamu filmu, piebilstot, ka ja jau lielākā daļa cilvēku nav redzējuši, tad jau nekas tur nav.

„...Neesam redzējuši daudzas no šī filmām, jo tās vairs nerāda. Tās redzētās jau tikai raida visu laiku vienas un tās pašas. Vai arī pārraida kaut kādos pilnīgi nelogiskos laikos, kad visi iet gulēt..”

Piemēram, runājot par filmu „Zvejnieka dēls” tiek izteikts sekojošs vērtējums:
„...Tā ir tik laba filma! Man patīk tā aktieru saspēle, kur tas Ēvalds Valters... vienkārši tāds apbrīnojams aktieris... jebkurā filmā varētu cienīt kā viņš spēlē. Plus vēl Harijs Spanovskis, kurš dzied, bet tajā pat laikā spēlē... Man šausmīgi, šausmīgi patīk, kā viņš tajā filmā... tad vēl tās dziesmas, kad viņi tur dzied. Baigi foršā. Sajūsmā esmu par to filmu!..”

Respondentiem nav skaidru priekšstatu par to, pēc kādiem kritērijiem vajadzētu kino nozares vērtības atlasīt, tomēr no izteikumu konteksta saprotams, ka svarīgi būtu, lai filma atainotu kādu Latvijai nozīmīgu vēstures posmu, kas ļautu skatītājam gūt priekšstatu par kādu laikmetu kopumā jeb atsevišķiem notikumiem un procesiem, lai tā ilustrētu latviešus kā tautu, tās dzīves veidu.

„...ja ikdienā tiek bieži citēti izteikumi no filmas, ar to tiek pateikts pietiekoši, ka tā raksturo latviešus..”

Atsevišķi respondenti atzīst, ka tie labprāt skatās pagātnē uzņemtās filmas, jo viņus saista iespēja vērot kino attīstības un izaugsmes gaitu.

Novērtējot konkrētas filmas, vairāk viedokļu tika izteikti par sekojošiem darbiem „Mans draugs – nenopietns cilvēks” (J. Streičs); „Limuzīns Jāņu nakts krāsā” (J. Streičs); „Nāves ēnā” (G. Piesis).

J. Streiča filmas var uzskatīt par visvairāk zināmajām grupas dalībniekiem, tāpēc par tām arī vairāk izteikumu. Abas minētā režisora filmas tiek vērtētas ļoti pozitīvi un sarunās vairākkārtīgi tiek atzīts, ka tās atbilst kanona vērtības statusam. Kā argumenti šai atziņai minēti fakti, ka abās minētajās un arī citās J. Streiča filmās daudz optimisma un vispārcilvēciska gaišuma, kas vienlaicīgi raksturo arī kādas latviešu dzīvesveidam būtiskas lietas.

Tēma par traģisku notikumu atspoguļojumu un vispārēja dramatisma noskaņu latviešu kino tika aktualizēta vairākās grupās, kur respondentu attieksmē jaušama skeptiska pašironija un dominē kritisks skatījums uz šo tendenci.

Šādi respondentu vērtējumi liek pievērst uzmanību vērtību sistēmas un nozīmju interpretāciju specifikai gan dažādās paaudzēs, gan konkrētās subkultūrās vienas vecuma grupas robežās. Šī specifika rada ārkārtīgi atšķirīgas vērtējumu sistēmas arī kino nozares produktiem.

Diskusiju dalībnieki bija izbrīnīti, ka kanona sarakstā nav iekļautas animācijas filmas, no mākslas filmām bez tām, kuras jau iekļautas kanona sarakstā, tika minēta filma „Teātris” (J. Streičs).

LITERATŪRA

No 31 ekspertu nosauktajām vērtībām literatūras nozarē, par diskusiju priekšmetu lielākajā daļā grupu kļuva 14 (tās, kuras kā zināmas norādīja 3 vai vairāk cilvēku grupā). Tās bija: Aspazija Sidraba šķidrums // Autobiogrāfiskā triloģija; Belševica Vizma Triloģija „Bille” // Gadu gredzeni // Dzeltu laiks; Blaumanis Rūdolfs Noveles // Indrāni; Čaks Aleksandrs Mūžības skartie // Mana paradīze; Jaunsudrabiņš Jānis Baltā grāmata // Aija; Kaudzīte R. un M. Mērnieku laiki; Merķelis Garlībs Latvieši; Poruks Jānis Pērļu zvejnieks; Pumpurs Andrejs Lāčplēsis; Rainis Gals un sākums // Uguns un nakts; Veidenbaums Dzeja; Virza Edvarts Straumēni // Biķeris; Ziedonis Imants Epifānijas // Es ieeju sevī // Taureņu uzbrukums.

Literatūras nozarē diskusiju dalībnieki atzina par zināmām un bija gatavi paust viedokli par pusi no ekspertu nosauktajām vērtībām. Pazīstamo vērtību skaits šajā nozarē ir plašāks kā citās (izņēmums ir tautas tradīciju joma, kur respondentiem bija zināmas gandrīz visas ekspertu fiksētās vērtības). Diskusiju dalībnieki gan atzina noteiktu vērtību skaitu par pazīstamām, tomēr ne vienmēr bija gatavi raksturot darbus vai autorus. Respondentu viedoklis un attieksme pret latviešu literatūru kā kultūras nozari nebija viendabīga. Daļa jauniešu atzina, ka labprāt lasa latviešu autoru darbus, taču citi pauda vienaldzīgu attieksmi un norādīja, ka lasījuši daļu no kanonā minētajiem darbiem tikai tāpēc, ka to paredz formālās skolas izglītības prasības.

„...Man ir grūti runāt par literatūru, jo man liekas, es visu gribētu iekļaut. Tik daudz mums ir labi darbi, kas pauž mūsu visu identitāti..”

„...Lielu lomu spēlē fakts, ka skolā obligātajā literatūrā iekļauti vairāki šie darbi; es domāju, tas veicina šo darbu atpazīstamību..”

Diskusijās tika pausts atbalsts praktiski visu ekspertu atlasīto darbu iekļaušanai kanonā. Galvenie argumenti, kas tiek izmantoti atbalstot kāda literāra darba kanonozēšanu, ir darba satura saistība ar konkrētu Latvijas vēstures posmu, latviskā dzīvesveida atspoguļojumu vai autora savdabīgo, saistošo pasaules redzējuma veidu un tā atspoguļojumu darbos.

„Pie Aleksandra Čaka „Mūžības skartajiem” vajadzētu iekļaut arī Aleksandra Grīna „Dvēseļu Puteni”, jo, man šķiet, izlasot „Dvēseļu puteni”, par strēlnieku cīņām ir tāds diezgan skaidrs priekšstats par to posmu latviešu vēsturē..”

„...Tā taču latviešu vēsture, ar tēliem pateikts viss. Virzas „Straumēni” es domāju. Tā ir latviešu lauku dzīve lauku sētā un gadalaiku maiņa un latviešu darbu paražas..”

Īpašas debates vairākās grupās raisīja Pumpura eposa Lāčplēsis iekļaušana kanonā. Zināma daļa dalībnieku uzskatīja, ka šim darbam neapšaubāmi jābūt vienai no kanona vērtībām, tomēr tika pausts arī netradicionālāks vērtējums šim darbam:

„...Lāčplēsis visās jomās? Nu, kas tas ir? Tā ir kaut kāda pārveidota tautas pasaka!..”

Debatēs vairākkārt izskanēja atziņa, ka kanonā vajadzētu iekļaut nevis kādu rakstnieku, dzejnieku atsevišķu darbu, bet kanonizēt pašu autoru, piemēram Ojāra Vācieša dzeju vai arī Viļa Plūdoņa dzeju, nevis konkrētos kaut kādus viņu darbus.

VIZUĀLĀ MĀKSLA

No 31 ekspertu nosauktajām vērtībām vizuālās mākslas nozarē, par diskusiju priekšmetu lielākajā daļā grupu kļuva 3 (kā zināmas norādīja 3 vai vairāk cilvēku grupā). Tās bija: Jānis Rozentāls „Pēc dievkalpojuma” (No baznīcas); Vilhelms Purvītis „Pavasara ūdeņi” (Maestoso); Kārlis Zāle „Brāļu kapi”.

Vizuālās mākslas nozares ietvaros ekspertu nosauktās eventuāli kanonizējamās vērtības tiek ļoti vāji atpazītas jauniešu auditorijās. Lielākajā daļā diskusiju grupās respondenti par zināmām atzina minētās 3 vērtības, taču reāli konkrēts priekšstats bija galvenokārt tikai par Brāļu kapu ansambli. Jaunieši pauda vispārējas zināšanas par to, ka V. Purvītis ir īpaša glezniecības maniere, vairāki apliecināja, ka ievērojuši viņa darbu reprodukcijas uz pastkartēm. Runājot par J. Rozentālu, auditorijās tika izteikts viedoklis, ka nav saprotams, kāpēc tieši šis viņa darbs izvēlēts kanonam. Skolnieku grupās diskusijas tematiski nedaudz skāra jautājumu par to, kādas ir vai nav bijušas iespējas iepazīt šīs kultūras nozares vērtības, dalījās domas par to, cik lielā mērā skolas mācību programmas ietvaros skolotāji pievērsuši šīm lietām uzmanību. Dominēja viedoklis, ka vairāk atmiņā saglabājusies ārzemju mākslinieku daiļrade šajā jomā. Daži norādīja, ka ir apmeklējuši muzejus, kur ir Latvijas mākslinieku darbu ekspozīcijas, taču nav palikuši atmiņā nedz autori, nedz darbi.

„...Mākslas muzejā augšējo zāli izstaigā un tur var redzēt visus šos darbus. Vizuālajā mākslā kanoni ir Nacionālā mākslas muzeja eksponāti – tā izskatās..”

Vairākumā respondentu izbrīnu un neizpratni raisīja fakts, ka šīs nozares vērtību atlases kritērijs ir bijis mūžībā aizgājušo cilvēku darbi. Tas raisīja papildus debates par to, vai vērtības ir tikai tās, kas radītas pagātnē.

TAUTAS TRADĪCIJAS

No 18 ekspertu nosauktajām vērtībām tautas tradīciju jomā, par diskusiju priekšmetu kļuva lielākajā daļā grupu kļuva 17 (tās kā zināmas norādīja 3 vai vairāk cilvēku grupā).

Praktiski nezināma tradīcija jauniešu auditorijās bija viena no tautas kristietības tradīcijām – maija dziedājumi pie krusta.

Tautas tradīciju jomas specifika – tās vērtības ir relatīvi viegli „pieejamas”, jo daudzkārt ir mūsu dzīvesveida neatņemama sastāvdaļa. Diskusiju debatēs praktiski tika atbalstīts viss ekspertu piedāvājums, viedokļi dalījās tikai jautājumā par to kas kurā gadījumā būtu uzskatāma par kanonizējamās vērtības vienību: kāds atsevišķs tradīcijas elements, vai plašāks procesu jeb lietu kopums.

Dažkārt jauniešu pārspriedumi koncentrējās uz jautājumu, vai kanonā iekļautās vērtības visos gadījumos raksturo kaut ko specifisku tieši Latvijas kultūrai, vai vērtība ir unikāla un tiek radīta tikai Latvijas kultūrtelpā.

„...Nezinu vai pārējo valstu, piemēram, Polijas, Lietuvas cimdu rakstība kaut kā ļoti atšķiras no latviešu cimdu rakstības..”

„...Cik tad tā kokle ir specifiska? Visās pārējās tautās ir instrumenti, kas saucās savādāk, bet izskatās un funkcionē tāpat..”

Debašu kopējo noskaņu šajā tematikā raksturoja dalīšanās atmiņās par katra subjektīvo pieredzi tradīciju un rituālu īstenošanā, ikdienas dzīves atsvešinātību no nepieciešamības saglabāt konkrētas tradicionālas prasmes (cimdu adīšana, maizes cepšana u. tml.).

„...Man vecomamma uzada cimdus un pilnīgi savādāka sajūta, nekā, ja es aizeju un nopērku kaut kur cimdus veikalā..”

Īpašu uzmanību jaunieši pievērsa Jāņu un Ziemassvētku tradīcijas vērtējumam, un daudzi izteica neapmierinātību ar veidu, kā šī svētki jeb tradīcijas tiek īstenoti mūsdienu komercializētajā kultūrvidē.

„...Jāņus vajadzētu iekļaut kanonā, bet varbūt ne tādus, kādus mēs pašlaik viņus svinam..”

Latvijas jauniešu priekšstati par nozīmīgākajiem sasniegumiem konkrētās Latvijas kultūras nozarēs

(KVANTITATĪVIE DATI)

Lai noskaidrotu, Latvijas jaunieši priekšstatus par visizcilākajām Latvijas kultūras vērtībām, tika veikta reprezentatīva Latvijas studējošo jauniešu anketēšana, aptaujājot 687 respondentus vairāk kā 19 Latvijas augstskolās. Respondenti, brīdī, kad atbildēja uz anketas jautājumiem, nebija informēti par ekspertu izvēlētajām kultūras kanona sarakstu vērtībām. Studenti aptaujā atbildēja uz atvērtu (bez dotiem atbilžu variantiem) jautājumu un nosauca kultūras nozaru vērtības, balstoties uz tā brīža pieredzi un subjektīviem vērtību priekšstatiem un to atlasēs kritērijiem.

Studentu priekšstati par Latvijas kultūras vērtībām

MŪZIKAS nozarē

Studentu priekšstati par to, kas ir izcilākā Latvijas kultūras vērtība mūzikā, ir ļoti diferencēti – tika sniegtas 115 atšķirīgas atbilžu versijas. Ir tikai neliels skaits (5) vērtību, kuras nosauc vairāk kā 10% respondentu, turklāt, divas no gandrīz visbiežāk minētajām atbilst arī tautas tradīciju jomai – dziesmu un deju svētki, kā arī tautas dziesmas/dainas. Šāda statistika ļauj izdarīt sekojošus secinājumus – mūzikas jomā latviešiem ir ļoti spilgtas tautas tradīcijas, kuras tiek uzskatītas arī par visas mūzikas nozares vērtībām. Taču Latvijas mūzikas kā kultūras nozares jomā Latvijas jauniešiem nav ļoti spilgtu un pārliecinošu vienotu vērtību, tomēr noteiktu vietu mūzikas nozarē jauniešu vērtību priekšstatos ieņem Raimonds Pauls (kā vērtību nosauc 36% respondentu), Imants Kalniņš (19% respondentu) un Prāta vētra/Renārs Kaupers (14%)

Attēls Nr. 1

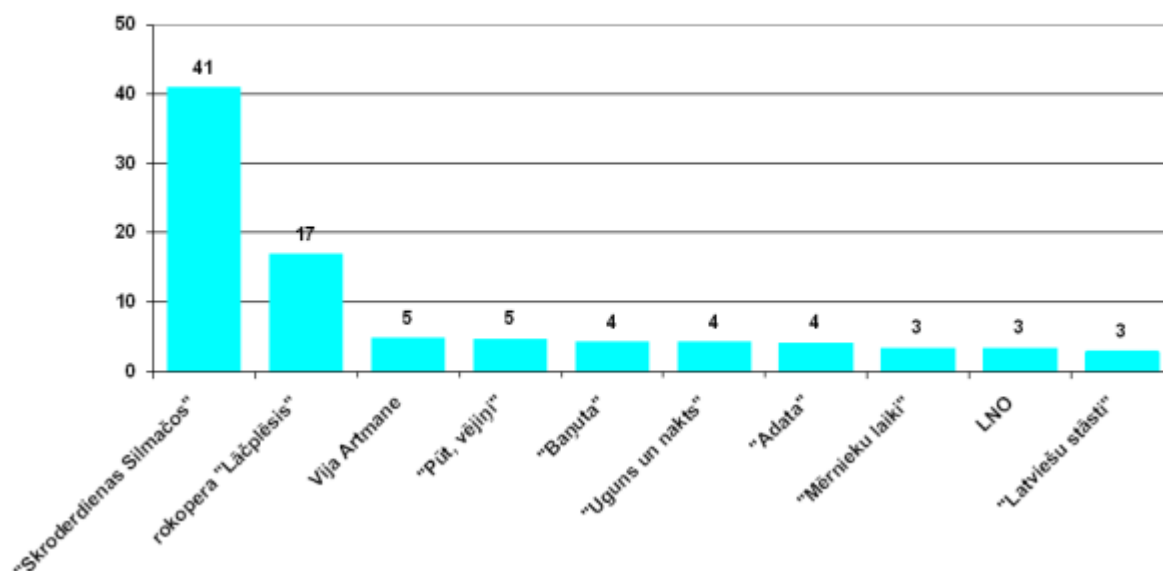
Studentu priekšstati par Latvijas kultūras vērtībām

SKATUVES MĀKSLAS nozarē

Skatuves mākslas nozarē respondenti vērtības minējuši, nosaucot gan personības (aktieri, režisori), gan izrādes, gan kultūras iestādes (piemēram, Latvijas Nacionālā opera vai Jaunais Rīgas teātris). Minētajās vērtībās fiksējamas neprecizitātes gan izrāžu nosaukumos, gan nozares atbilstībā (piemēram, nosauktas kino nozares vērtības). No 159 nosauktām vērtībām 37 ir konkrētas personības. Šajā nozarē var runāt par vienu – pietiekami spilgtu vērtību – tā ir izrāde „Skroderdienas Silmačos”. Hipotētiski var pieņemt, ka šī izrāde kļuvusi arī par jaunās paaudzes vērtību, jo ir asociatīvi saistīta ar vienu no atzītākajām latviešu tautas gadskārtu tradīcijām – Līgo svētkiem. 41% respondentu atzīst šo izrādi par izcilu sasniegumu skatuves mākslas nozarē. 17% respondentu min rokoperu „Lāčplēsis”. Citas nosauktās vērtības par tādām tiek atzītas nelielas (5% un mazāk) respondentu daļas skatījumā.

Attēls Nr. 2

**Latvijas kultūras vērtības SKATUVES MĀKSLAS nozarē
(% no aptaujāto skaita)**

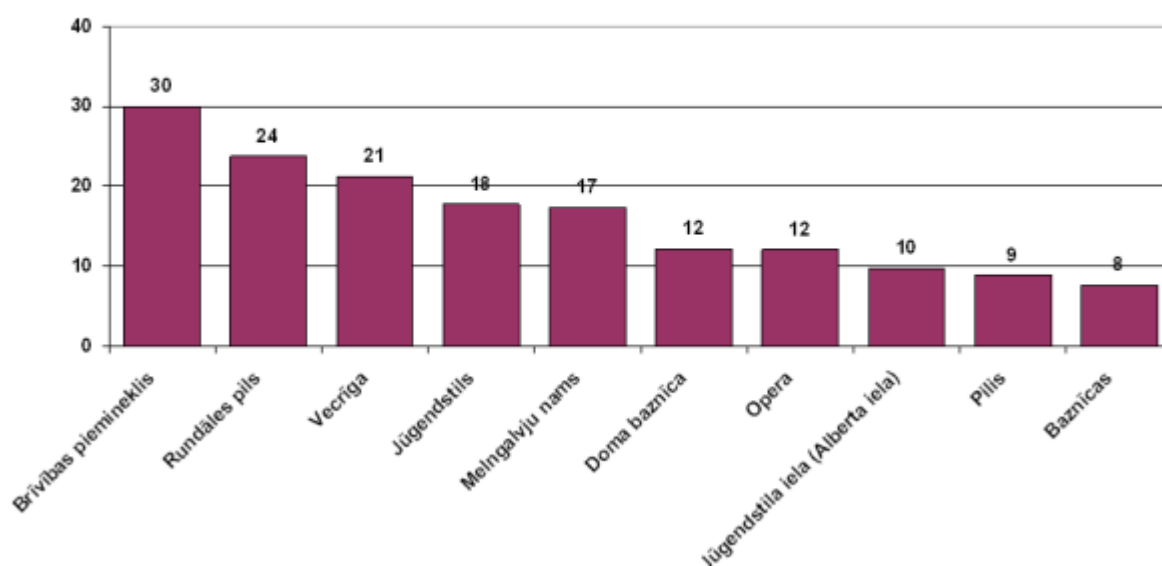
Studentu priekšstati par Latvijas kultūras vērtībām

ARHITEKTŪRAS un DIZAINA nozarē

Arhitektūras un dizaina nozarē ir ļoti augsta nosaukto vērtību izkliede, taču šeit redzamas spilgtākas vērtības, jo ir septiņi objekti, kurus kā nozīmīgas vērtības nosauc vairāk kā 10% respondentu: Brīvības piemineklis min 30% respondentu, Rundāles pili – 24% , Vecrīgu – 21%, Jūgendstilu – 18%, Melngalvju namu – 17%, Doma baznīcu – 12%, Operu – 12%, Jūgendstila ielu/ Alberta iela – 10%. Kopumā ar jūgendstilu saistītus objektus min 28% respondentu, kas ļauj secināt, ka arhitektūras nozarē Latvijas studentiem pietiekami spilgta vērtība ir jūgendstila elementi Rīgas apbūvē. Šī vērtība ir minēta gandrīz tik pat bieži kā Brīvības piemineklis.

Attēls Nr. 3

Latvijas kultūras vērtības ARHITEKTŪRAS UN DIZAINA nozarē (% no aptaujāto skaita)

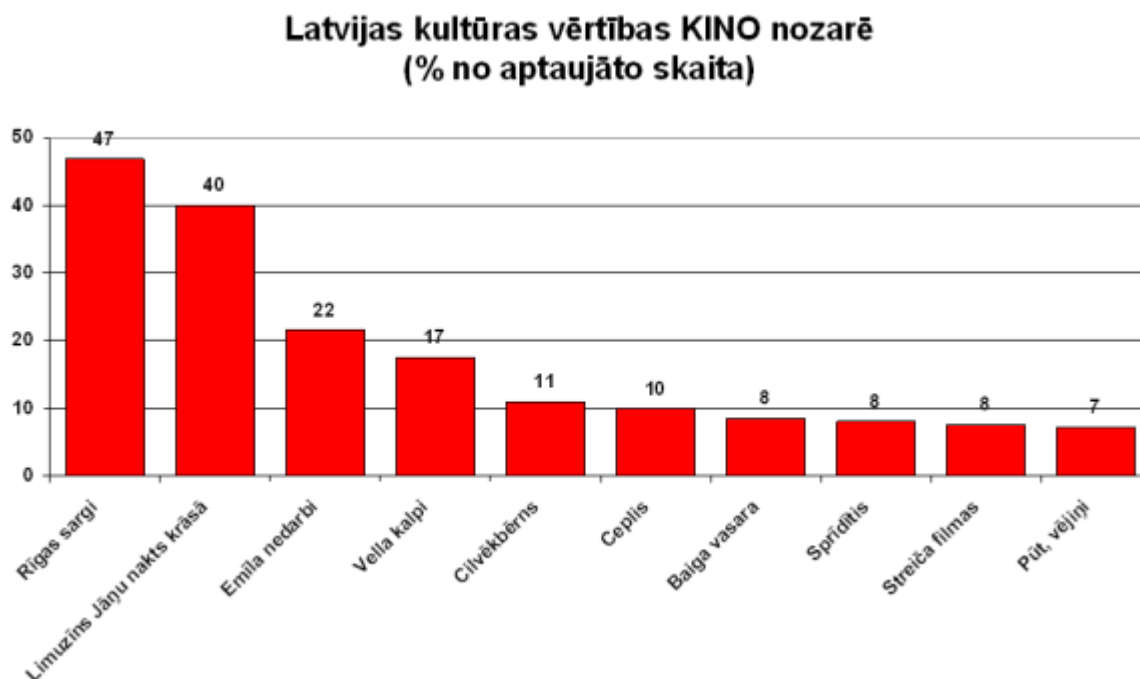
Studentu priekšstati par Latvijas kultūras vērtībām

KINO nozarē

Nosaukto vērtību skaits ir samērā liels (vairāk kā 100), taču 75 vērtības nosauktas 10 vai mazāk reizi, tikai 28 filmas nosauktas vairāk kā 10 reizes un tikai 4 filmas minētas 100 vai vairāk gadījumos. Ir neliels filmu skaits, kuras kā vērtību uztver nozīmīga studējošo daļa. Par tādām pārliecinoši var uzskatīt „Rīgas sargus” un „Limuzīnu Jāņu nakts krāsā”. Filmu „Rīgas sargi” kā nozīmīgu sasniegumu latviešu kino nozarē atzīst gandrīz puse (47%) respondentu. „Limuzīns Jāņu nakts krāsā” kā nozīmīgs sasniegums atzīmēts 40% respondentu vērtējumos, kas nozīmē, ka šī filma ieguvusi gandrīz tikpat nozīmīgas vērtības statusu kino jomā kā „Skroderdienas Silmačos” skatuves mākslas nozarē. Studentu priekšstatiem par latviešu kino vērtībām raksturīga samērā augsta izkliede jeb citiem vārdiem sakot – viedokļi ir ļoti atšķirīgi,

tiek nosauktas pietiekami daudz atšķirīgas vērtības, taču ir iespējams runāt par pietiekami stabilu vērtību kopu Latvijas kino jomā, kura ir raksturīga Latvijas studentiem.

Attēls Nr. 4

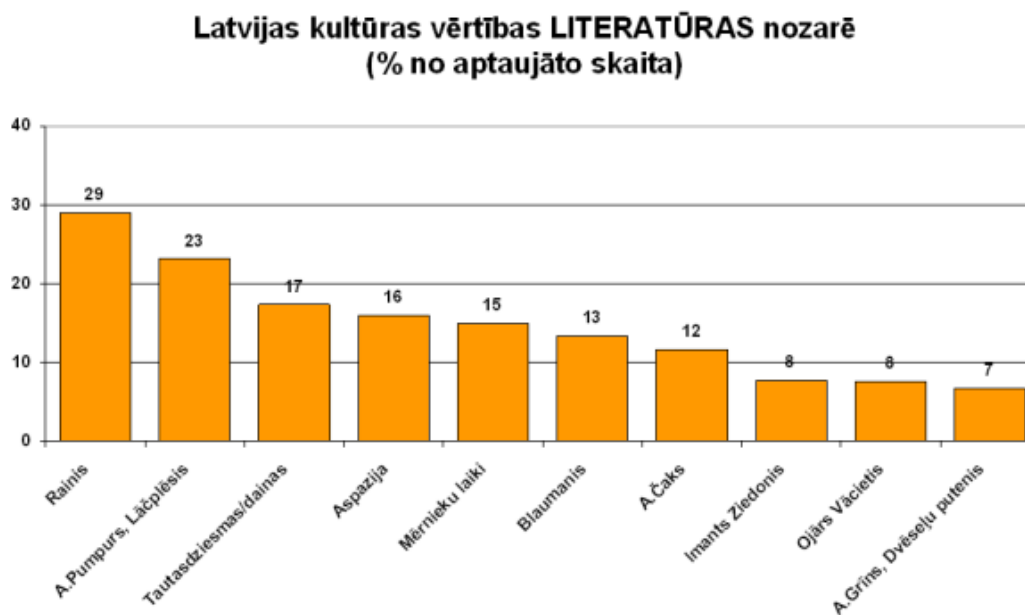

Studentu priekšstati par Latvijas kultūras vērtībām

LITERATŪRAS nozarē

Literatūras jomā ir septiņas vērtības, kuras min vairāk kā 10% respondentu, taču šajā jomā nav tik spilgtu dominējošo vērtību, kā tas ir skatuves mākslā ar izrādi „Skroderdienām Silmačos” vai kinofilmu „Rīgas sargi”. Raini kā nozīmīgu vērtību Latvijas kultūrā nosauc 29% respondentu, A. Pumpura „Lāčplēsi” – 23%, tautasdziesmas/dainas – 17%, Aspaziju – 16%, Brāļu Kaudzītes „Mērnīku laikus” – 15%, R. Blaumani – 13%, A. Čaku – 12%. Literatūras nozarē spilgti izteikta tendence kā vērtības identificēt autorus un darbus, kuriem tiek pievērsta liela nozīme skolu obligātajā literatūrā.

Attēls Nr. 5

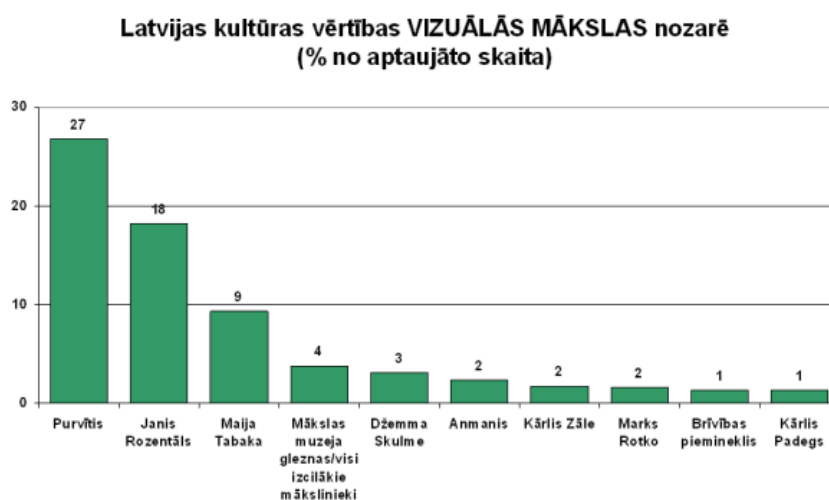

Studentu priekšstati par Latvijas kultūras vērtībām

VIZUĀLĀS MĀKSLAS nozarē

Vizuālās mākslas nozarē var runāt par vienu vērtību, kas tiek atzīta par nozīmīgu sasniegumu pietiekami lielas (27%) respondentu daļas skatījumā – tā ir Vilhelma Purvīša jaunrade. 18% respondentu kā vērtību atzīst arī Jāni Rozentālu, taču citas vērtības minētas ļoti reti – 9 vai mazāk % gadījumos. Kopumā nosauktas 94 vērtības. Šai nozarei raksturīgs viszemākais vērtību nosaukšanas biežums.

Attēls Nr. 6

Studentu priekšstati par Latvijas kultūras vērtībām

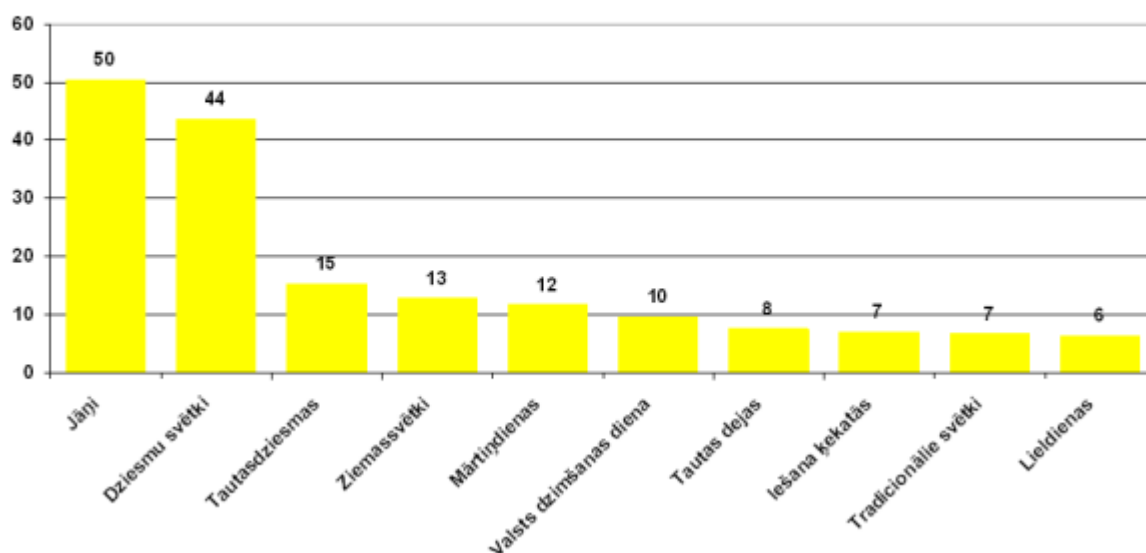
TAUTAS TRADĪCIJU nozarē

Tautas tradīciju jomā studentu priekšstatos spilgti aktualizējas divas tradīcijas, kuras nozīmīga studējošo daļa uzskata par vērtību: tie ir Jāņi/Līgo svētki (50% respondentu nosauc kā nozīmīgu vērtību) un Dziesmu svētki (44%). Salīdzinot studējošo priekšstatus šajā jomā un citās kultūras nozaru jomās, tautas tradīciju nozarē iespējams runāt par grupai raksturīgu vienotu vērtību priekšstatu: Jāņi /Līgo svētki un Dziesmu svētki ir uzskatāmas par vispāratzītām vērtībām tautas tradīciju jomā.

Studenti ļoti atšķirīgi formulējuši tautas tradīciju jomas vērtības – minētas gan rituāliem bagātas tradīcijas un tradīciju kopas, gan atsevišķi tradīciju elementi (piemēram, Saulgriežu svētki, Ziemassvētki, ķekatās iešana), gan populāri izklaides jomas pasākumi (brīvdabas koncerti) un festivāli (Liepājas Dzintars), gan valsts svētki.

Attēls Nr. 7

**Latvijas kultūras vērtības TAUTAS TRADĪCIJU nozarē
(% no aptaujāto skaita)**

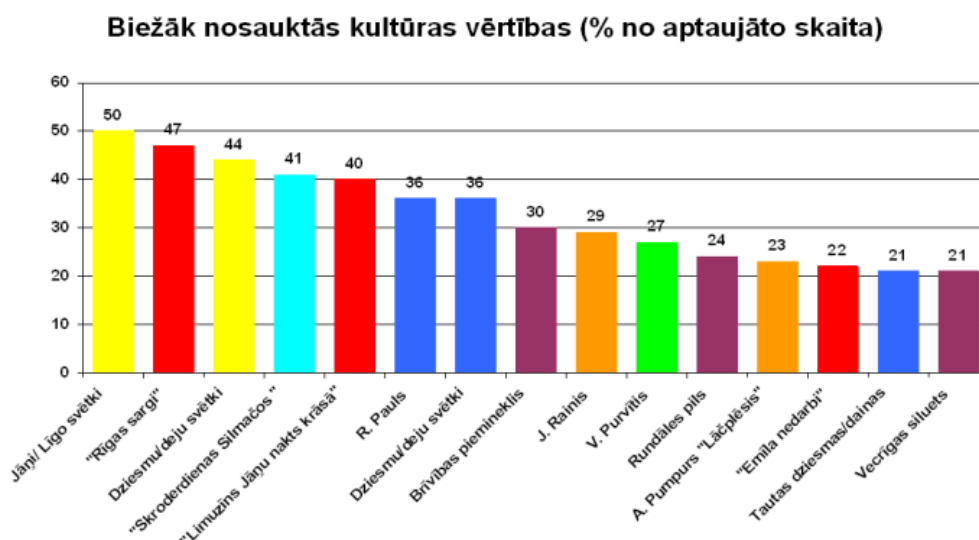
BIEŽĀK NOSAUKTĀS KULTŪRAS VĒRTĪBAS

Savdabīgu priekšstatu par to, kas studējošo priekšstatos aktualizējas kā spilgtāk apzinātas kultūras vērtības, var iegūt aplūkojot vērtību nosaukšanas biežuma statistiku ārpus kultūras nozaru robežām.

Biežāk minētās (nosauc 1/5 daļa respondentu vai vairāk) visizcilākās Latvijas kultūru raksturojošās kultūras vērtības dažādās jomās, ar kurām lepojamies – studentu skatījumā ir sekojošas:

- **Jāņi/ Līgo svētki** – minēts tautas tradīciju nozarē 50% respondentu atbildēs
- **„Rīgas sargi”** – minēts kino nozarē 47% respondentu atbildēs
- **Dziesmu/deju svētki** – minēts 44% respondentu atbildēs tautas tradīciju jomā un 36% – mūzikas jomā
- **„Skroderdienas Silmačos”** – minēts 41% respondentu atbildēs
- **„Limuzīns Jāņu nakts krāsā”** – minēts 40% respondentu atbildēs
- **Raimonds Pauls** – minēts mūzikas nozarē 36% respondentu atbildēs
- **Brīvības piemineklis** – minēts arhitektūras un dizaina nozarē 30% respondentu atbildēs
- **Rainis** – minēts 29% respondentu atbildēs literatūras nozarē
- **Vilhelms Purvītis** – minēts vizuālās mākslas nozarē 27% respondentu atbildēs
- **Rundāles pils** – minēts arhitektūras un dizaina nozarē 24% respondentu atbildēs
- **Andreja Pumpura „Lāčplēsis”** – minēts literatūras nozarē 23% respondentu atbildēs
- **„Emīla nedarbi”** – minēts kino nozarē 22% respondentu atbildēs
- **Tautas dziesmas/dainas** – minēts mūzikas nozarē 21% respondentu atbildēs
- **Vecrīgas siluets** – minēts arhitektūras un dizaina nozarē 21% respondentu atbildēs

Attēls Nr. 8

Īpašs paldies par ieguldījumu pētījuma veikšanā Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras socioloģijas un menedžmenta katedras 3. kursa studentiem.